

Een kroniek over Guido Gezelle?

door

J. VAN ISEGHEM

1. PROBLEMATIEK

Tijdens de voorbereiding van ons proefschrift over de eerste jaren van Guido Gezelles leraarschap te Roeselare (1854-1858) en over zijn debuut „Vlaemsche Dichtoefeningen”¹, brachten wij bij wijze van persoonlijke documentatie een aantal gegevens bijeen in kalender-vorm. Het geheel vormde zowat de „poëtische zakagenda” van de dichter in de betrokken jaren. Deze notities groeiden vrij vlug uit tot een lijvig pakket, ook al betrof het een korte periode uit het leven van Gezelle, al ging het slechts om aantekeningen in telegramstijl en al bevatten deze alleen maar essentiële bibliografische verwijzingen.

Later raakten wij ervan overtuigd dat uitwerking van deze gegevens voor de Gezellestudie wellicht nuttig kon zijn. De inmiddels afge-werkte kroniek vangt aan bij Gezelles benoeming in het Klein-Seminarie te Roeselare rond 20 maart 1854 en overloopt de kalender dag na dag tot bij het verschijnen van „Vlaemsche Dichtoefeningen” op 16 augustus 1858.

Wij achten het zinvol, nu dit werk zowat achter de rug is, nader in te gaan op de wenselijkheid ervan. De bibliografie over Gezelle is immers al omvangrijk, ook in verband met de Roeselaarse periode. Wat kan een uitwerking in kroniekvorm daar nog aan toevoegen? Deze bijdrage wil een soort denkoefening zijn over de mogelijkheden en de problematiek daarvan.

Een probleem waar vorsers — zeker in de Gezellestudie — voort-durend op botsen, is de grote versnippering van de gekende gege-vens. Gezelle „zantte” woorden in Loquela, en „zantekoorn” was ook de term die zijn neef gebruikte voor o.a. nagelaten gedichten: het waren allemaal „rapelingen”². Toevallig aangetroffen verzen

1. JOHAN VAN ISEGHEM, Guido Gezelles „Vlaemsche Dichtoefeningen” (1858). Een be-nadering van de dichter en het werk. Proefschrift aangeboden aan de K.U. Leuven op 12 okt. 1988, 2 dln., Leuven, 1989, 560 blz. Voor uitgave binnen afzienbare tijd werd geopteerd door de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde te Gent. De kroniek waarover sprake in deze bijdrage wordt voorzien als eerstvolgende uitgave van het Guido-Gezellegenootschap te Antwerpen.

2. CAESAR GEZELLE, Zantekoorn. Nagelaten voltooid- of onvoltooide rapelingen van Guido Gezelle's dichtveld. Den Haag, 1923, 228 blz. De term „achterlaterkes” vinden we bij voor-beeld bij J.L., Nog een achterlaterke van G. Gezelle. In: Bieckorf, 29, 1923, 71.

noemde men in de vroege Gezellestudie „vondelingskes” of „achterlaterkes”³. Zelf beschikken wij inmiddels over het indrukwekkend Verzameld Dichtwerk, zodat we inzake Gezelles verzen de toestand van het weeshuis te boven gekomen zijn. Op andere domeinen valt er evenwel nog weg af te leggen, bij voorbeeld rond het biografische, contextuele en inhoudelijke begrip van Gezelle en zijn werk. In dat opzicht ligt veel verworven kennis nog als „vondeling” verloren in grotere of kleinere bijdragen. Als het waar is dat de figuur van Gezelle ooit voor een uitgebreide, wetenschappelijk opgevatte biografie of biografisch repertorium in aanmerking moet komen — en wie zal dat betwijfelen? — moet er op termijn uitgekeken worden naar een manier om de versnipperde gegevens van ons kennisveld door middel van voorbereidende stappen in een ruimere synthese te verwerken.

Vondelingen hebben ons in de loop van de geschiedenis altijd voor dilemma's geplaatst: de mens kon ze niet opnemen, en toch kende hij verdriet bij het achterlaten. Meestal kreeg het kind daarom een teken mee, waarmee het misschien ooit zijn ware afkomst weer op het spoor kon komen. Soms was dat alleen maar de helft van een gebroken stok, waarvan de ouders het andere deel bewaarden. Werden de twee stukken na jaren weer in mekaar gepast, dan ontstond opnieuw de eenheid die verbroken was. De twee helften werden betekenisvol, de ene verwees naar de andere; eigenlijk hoorden ze „onverbrekelijk” samen⁴.

Veel verspreide, soms willekeurig opgetekende elementen uit de Gezellestudie — laat ze ons die voor de gelegenheid ook maar eens „vondelingskes” noemen — dragen zo'n merkteken in zich. Ze werden al dan niet bewust weggeplukt uit een chronologische orde van causaliteit, losgemaakt van andere gegevens waaraan ze oorspronkelijk verbonden zaten. Als wij de gegevens weer systematisch in mekaar passen, ontstaan er grotere zekerheden en nieuwe vragen. Die brengen niet alleen een eerste vorm van synthese aan, maar ze werken vaak ook verrijkend en inspirerend voor het verdere onderzoek.

Een losse greep met voorbeelden kan bij dat alles een illustratie zijn. Hieronder groeperen wij exemplarisch, rond een aantal verschillende aspecten, enkele gegevens die wij op het spoor gekomen zijn via de samenstelling van een kroniek over de eerste Roeselaarse jaren. Daarbij willen we niet beweren dat kroniekwerk de enig mogelijke methode was om ze op het spoor te komen; wel dat de daarbij toegepaste werkwijze voor een systematiek zorgde, die het inzicht in de te onderzoeken materie vaak aangenaam bespoedigde.

3. GUIDO GEZELLE, *Verzameld Dichtwerk*, 8 dln., onder redactie van J. BOETS. Het achtste en laatste deel mogen we verwachten in het najaar van 1991.

4. De literaire term „symbool” is van dat gebruik trouwens een overblijfsel: „symbool” heeft te maken met het Griekse „sym-ballein”, bijeenbrengen, in mekaar passen.

2. GEGEVENS VAN EERDER BIOGRAFISCH BELANG

Op 12 februari 1855 schrijft Gezelles vriend, Ange Angeluszoon Angillis, vanuit Rumbekke een brief aan de dichter te Roeselare⁵. Daarin heeft hij het over de jaargangen van „De Eendragt”, een Gents „veertiendaegsch tydschrift voor Letteren, Kunsten en Wetenschappen”, in handen van Frans Rens. Gezelle had „een deel” ontleend en werd door eigenaar Angillis verzocht dat spoedig terug te bezorgen. In het postscriptum van zijn brief raadt Angillis Gezelle aan „eenige exemplaren” van zijn laatst verschenen druk — het gedicht voor pastoor Boone — „aen de Gentsche Letterkundige” te schenken. Hij wil dezelfde dag nog antwoord: „morgen ga ik naer Gent”.

Bij het exciperen van De Eendragt, waar Angillis tot de kern behoorde, vonden we op datum van 18 februari — zes dagen na de brief — een bondige literaire kritiek op Gezelles zelfstandige druk. Dat men hem „provincialismen” verwijt, is een belangrijk gegeven bij zijn taalkundige verantwoording in „Vlaemsche Dichtoefeningen”. Hierop gingen wij eerder uitgebreid in⁶.

Een blik op Gezelles „agenda” opent evenwel een nog ruimere vraagstelling. Want Angillis was lid van het Roeselaarse literaire genootschap „De Vriendschap”. Ook collega’s van Gezelle, lekenleraars van het Roeselaarse Sint-Michielsinstituut, waren daarbij betrokken⁷. Zelfs Frans Rens behoorde tot de corresponderende leden. Nu blijkt dat op 23 maart — amper 5 dagen later! — Guido Gezelle in deze kring ook tot corresponderend lid wordt verkozen, en dan nog op grond van juist hetzelfde gedicht voor dezelfde pastoor Boone. Kan dat geen bedoelde compensatie geweest zijn, een schouderklopje voor de jonge dichter met daarbij een impliciete stellingname vanuit een toonaangevende Westvlaamse groep⁸? Dat de data zo dicht in elkaars buurt liggen, laat vermoedens rijzen.

Een andere kwestie waar kroniekwerk helderheid brengt, betreft Gezelles missionarisdroom. Op 2 april 1857 richt Gezelle zich in een brief tot mgr. Malou en vraagt om te mogen vertrekken naar Engeland⁹. Op 28 september schrijft hij opnieuw naar zijn bisschop, verwijzend naar zijn vorige brief.

5. Brief in het Guido-Gezellearchief te Brugge.

6. JOHAN VAN ISEGHEM, Gezelle en het provincialisme: een aanval of een uitval? In: Biekorf, 90, 1990, 133-157.

7. JOHAN VAN ISEGHEM, Guido Gezelles „Vlaemsche Dichtoefeningen” (1858), o.c., 86-90 en 237-240.

8. JOHAN VAN ISEGHEM, Gezelle en het provincialisme, o.c., 154.

9. J. POLLET, Gezelle te Roeselare. Brief van Gezelle aan Mgr. Malou, 1857. In: Biekorf, 55, 1954, 188-191.

Demeulemeester nam aan dat het bisdom tussendoor wel reageerde — en daar vindt hij terecht reden toe — maar hij weet niet precies hoe. Toch leidt hij uit de tweede brief af dat het antwoord „hoopgevende elementen bevat” moet hebben. Hij onderzocht „de vergadering der college-oversten in het bisschoppelijk paleis te Brugge op dinsdag 21 juli”, maar bleef het spoor bijster¹⁰. Bij het samenstellen van de kroniek excerpeerden wij evenwel ook de vergaderingen van de bisschoppelijke raad, dat door middel van mgr. Malous persoonlijke agenda¹¹. Zo blijkt dat er tussen 2 april en 21 juli een vergadering was, nl. op 14 april. In Malous agenda lezen we: „L'affaire de Mr. Gezelle sera tenue en délibéré. Il ne peut pas encore partir pour l'Angleterre”. Als het „pas encore” ook in een (verloren gegane?) brief terecht kwam, kan Gezelle inderdaad hoop gekoesterd hebben. Dat mondelinge of schriftelijke „pas encore” heeft hij geïnterpreteerd als „nu nog niet maar ooit wèl, als u maar even wilt wachten”. Het ongeduld in zijn brief van september wordt er aannemelijker door.

Ons volgende voorbeeld betreft de publikatiedatum van „Vlaemsche Dichtoefeningen” in 1858. Er is reden om aan te nemen dat het plan erin bestond de bundel vroeger te laten verschijnen dan op 16 augustus. Als wij heel uiteenlopende, weliswaar gekende gegevens chronologisch combineren, is er veel dat wijst op definitieve voorbereidingen rond het einde van april 1858. Op 22 februari 1858 al had M.J. Buckleigh, in een brief vanuit Geraardsbergen, aan Gezelle gevraagd: „How are you and Catulle going on in the printing line”¹². Gezelle bleek dus met een of ander drukwerk bezig.

Op grond van druktechnische gegevens in Gezelles debuut besloot Lissens: „Bij een enigszins normale gang van zaken moet de drukker-uitgever Stock-Werbrouck en Zoon dus ten laatste in de tweede helft van maart 1858, al is het slechts voor korte tijd, het manuscript onder de hand hebben gehad om zijn voorcalculatie te ma-

10. A. DEMEULEMEESTER, Onuitgegeven brief van Gezelle aan Mgr. Malou (18 september 1857). In: Gezellekroniek 9, 1974, 95-107. Zie vooral blz. 97. In de titel van de bijdrage is „18 september” duidelijk een zetfout voor „28”.

11. Archief Bisdom Brugge, document K 37. Acta en agenda Malou, 1849-1863, eerste register.

12. Brief in het Guido-Gezellearchief te Brugge. De tekst in B. DE LEEUW, Briefwisseling van Guido Gezelle met de Engelsen I. Tekstuitgave met Inleiding & Aantekeningen. Onuitgeg. lic. verh., R.U.G., 1981-1982, 2 dln. (I, 80-82; II, 69-70). Ook De Leeuw vroeg zich af of Gezelles bundel „Vlaemsche Dichtoefeningen” toen al voorbereid werd (II, 70). De datering van de brief op 21 febr. berust o.i. op een vergissing van Buckleigh. Daags tevoren, schrijft hij, was hij op krakelingenworp en tonnekensbrand. Het Groot-Vastenavondfeest te Geraardsbergen valt van oudsher op de eerste zondag van de vasten. Dat is een reden om de brief misschien eerder op de maandag, de 22ste, te plaatsen. Over J. Catulle: B. DE LEEUW, Gezelles „Confraternity” en Jan Catulle. In: Huldenummer prof. dr. Ada Deprez, (...). Studia Germanica Gandensia, 16, 1988, 111-131.

ken en de zakelijke gegevens voor het prospectus vast te leggen"¹³. Maar op 1 april tekent A. Vandemaele — goede vriend van Jan Cattle! — in voor Gezelles „heureux expédient"¹⁴. De Standaard van Vlaenderen meldt dezelfde dag dat er van Gezelle „binnen kort" een bundel zal verschijnen. De krant heeft op dat moment trouwens als „eenige proefbladen van deze nieuwe uitgaef" onder ogen gehad¹⁵. En er is nog meer.

Op Goede Vrijdag (in 1858 op 2 april) schrijft Gezelle aan Van Oye een lange, enigszins geëxalteerde brief over die onmogelijke droom van hem: de christelijke „pleiade". De laatste dagen waren heel druk, noteert hij, maar „mijn werk is af"¹⁶. Welk werk, zonet zijn bundel? Op 5 april laat hij Alberdingk Thijm zelfs weten dat hij „nu een bundel dichtoefeningen veerdig" heeft¹⁷.

Op het feest van De Vriendschap in Roeselare (op zondag 11 april) zingt Eugeen Van Oye „de gevoelvolle romance: O ruisschend ranke riet!". Daarna houdt Frans Joseph Blicck, de dichter-notaris uit Izegem (1805-1880), een toespraak waarin hij het heeft over „ons achtbaer Medelid, Mr. Gezelle, wiens Vlaemsche Dichtoefeningen, (...) eerstdaegs zullen verschynen"¹⁸. De term „eerstdaegs" is vreemd voor een boek dat pas half augustus op de markt moet komen.

We menen dat al deze gegevens de overgeleverde versie kunnen versterken, als zou het uiteraard onvoorziene werk van Gezelle aan de brochure „Kerkhofblommen" (begin mei), zowel auteur als drukker in hun aanvankelijke planning hebben vertraagd. Binnen de „kalendergegevens" is er trouwens nog een element dat in die richting wijst. In De Standaard van Vlaenderen waren er op de laatste bladzijde aankondigingen van de bundel verschenen op 1, 6, 8, 10, 13, 15, 17 en 22 april; zeer regelmatig dus. Toen hielden die plotseling op, mogelijk omdat de periode van voorintekening werd afgesloten. Vreemd genoeg hervatten de advertenties evenwel op 4 mei. Feiten van begin mei kunnen misschien een verklaring bevatten.

Op 3 mei zijn Eduard Van Den Bussche en Petrus F.J. Salembier overleden; voor hen beiden dicht Gezelle een rouwprentje. Leerling Désiré Jan Van Haute, voor wie hij hetzelfde deed, werd dezelfde

13. R.F. LISSENS, Kanttekeningen bij de eerste uitgave van Gezelles „Vlaemsche Dichtoefeningen". In: Versl. en Med. v.d. Kon. Vl. Acad. voor Taal- en Lett., 1964, 303.

14. F. BAUR in Jubileumuitgave „Dichtoefeningen", 1930, Bio-bibliographische inleiding, 213.

15. Idem, Drukproefnota's, 299.

16. Jubileumuitgave Brieven van, aan en over Gezelle, I, 1937, 10.

17. H. DUURKENS, Brieven van Gezelle aan Alberdingk Thijm. In: De Beiaard, 2, 1917-1918, dl. 2, 505.

18. Bliccks toespraak kan men lezen op het stadsarchief van Roeselare, nl. in het tweede Resolutieboek van De Vriendschap, notitie nr. 617.

dag (3 mei) begraven te Kortemark. Hun drie „lijkdichten” duiken in augustus op in de bundel, een beslissing die vóór het begin van mei niet genomen kan zijn. Vanaf 5 mei — de dag van de begrafenis van zijn eigen leerling — werkt Gezelle bovendien aan „Kerkhofblommen”. Die twee zaken kunnen de beslissing in de hand gewerkt hebben om de definitieve opmaak van „Vlaemsche Dichtoefeningen” naar achteren te schuiven. „Kerkhofblommen” — in de eerste druk nog „Kerkhofbloemen” — moest immers verschijnen bij Stock-Werbrouck, de (kleine) drukker die ook voor de bundel instond. In dat geval kon men op 4 mei de intekening ook weer openen.

Het is de chronologische combinatie van zeer diverse gegevens die een bevestiging lijkt in te houden van de overgeleverde visie.

3. GEGEVENS IN VERBAND MET GEZELLES OMGEVING

Op 5 mei 1857, net na de reëntree van de paasvakantie, betaalde de vader van Eduard Van Den Bussche 136,80 frank „minerval”, schoolgeld voor zijn zoon¹⁹. Wie aandachtig de kalender bekijkt, kan er een macabere grap in zien, een soort bittere ironie in de spellingen van het lot: dag op dag één jaar later, op 5 mei 1858, wordt de jongen in het bijzijn van leraar Gezelle en zijn klasmakkers te Staden in het graf gelegd. Het wat sinistere voorbeeld voert ons meteen naar een volgend aspect: gegevens uit de kroniek die eerder betrekking hebben op Gezelles omgeving.

Het Klein-Seminarie van Roeselare telde onder zijn leerlingen veel zonen uit Engelse katholieke families, die voor hun opleiding vaak naar Westvlaamse colleges werden gestuurd. In de zomervakantie gingen een aantal van hen soms naar huis, hoewel niet allemaal. Op de bootreis werden ze meestal begeleid, af en toe door de anglofiele econoom Felix Bethune, die in de loop van de vakantie dan een reis maakte door Engeland en heel wat van die leerlingen thuis bezocht. We illustreren aan de hand van de zomervakantie van 1857.

Op 17 augustus schrijft de econoom in zijn boek met dagelijkse inkomsten en uitgaven, het zgn. „journal”, dat hij geld geeft aan „M. Bethune pour voyage”, aan zichzelf dus (zie opnieuw 19). Hij ontvangt een som van 812,50 frank, evenwel gewisseld in 32 Engelse ponden. Het doel van zijn reis is meteen duidelijk. Bovendien stellen we bij nader onderzoek vast dat er tussen 18 augustus en 7 september

19. Archief v.h. Klein-Seminarie, Roeselare. Journal van het econoom, periode 1 okt. 1856 tot 1 okt. 1859. De gegevens zijn er uiteraard op datum verwerkt.

in het journal niet meer geschreven wordt, wat kan wijzen op een afwezigheid van ongeveer 3 weken. Op 8 september, niet toevallig het feest van Onze-Lieve-Vrouw-geboorte, wordt te Dadizele de eerste steen gelegd van de nieuwe kerk. Na de plechtigheid is er een maaltijd op het kasteel van prinses de Montmorency-Luxembourg, waar o.a. ook de neogotische architect Pugin, de bisschop en de gouverneur aanwezig zijn. Is Felix Bethune voor deze gelegenheid uit Engeland teruggekeerd? In ieder geval was ook zijn vader, de baron, ter plaatse: de acta vermelden nadrukkelijk „eques Bethune senator regni”²⁰.

Bij de sommen die Bethune op 9 september inschrijft, steken meerdere betalingen van schoolgeld van Engelse leerlingen, o.a. vanwege George en James Fitzgerald, Ieren uit Dublin. Is Bethune persoonlijk dan zo ver geweest? Ook John Moran, die in Dublin woont, geeft in een brief van 18 september de indruk dat hij in de vakantie Bethune heeft ontmoet²¹.

Dergelijke details zijn belangrijk, zowel voor datering als interpretatie. In een brief uit dezelfde periode laat Anne Gadd Gezelle weten dat ze in Engeland de „Dear Rev(erend) Vice President” hartelijk ontvangen hebben. Die „eerwaarde onderdirecteur” kan alleen maar Bethune geweest zijn. De onduidelijke datum op haar brief kan daarom evenwel onmogelijk „12” augustus zijn²²: toen was Bethune — blijkens het handschrift in het journal — niet eens vertrokken. Edmund Hicks drukt er in een brief van 31 augustus zijn verwondering over uit dat men bij hem thuis (in Londen) van Bethune nog niets hoorde of zag²³; in Wakefield heeft Charles Edmonstone Bethune op bezoek gehad, schrijft hij in een brief van september²⁴. Dat alles past in het schema. Maar als Anne Gadd in haar brief van 13 september de hoop uitdrukt dat „our dear Father” veilig en wel arriveerde, gaat het waarschijnlijk niet over haar man Thomas Gadd die voor een of ander bezoek aan zijn zoon naar Roeselare vertrok²⁵, maar wel over „dear Father Bethune”, die omstreeks 7 september

20. Archief Bisdom Brugge, acta Malou, 1857, f° 338-340.

21. Brief in het Guido-Gezellearchief te Brugge. zie ook: K. VERBEKE, De briefwisseling van Guido Gezelle met de Engelsen III, R.U.G., 1981-1982, 2 dln. De tekst in I, 65; commentaar in II, 22-23.

22. Zoals bij B. DE LEEUW, Briefwisseling van Guido Gezelle met de Engelsen (...), II, 39.

23. Brief in het Guido-Gezellearchief te Brugge. Zie ook: K. VERBEKE, De briefwisseling van Guido Gezelle met de Engelsen III, o.c., I, 63-64 en II, 21-22.

24. B. DE LEEUW, o.c., I, 57 en II, 48-50. Het origineel berust in het Gezellearchief te Brugge.

25. Zoals bij voorbeeld De Leeuw interpreteerde in idem, II, 41, noot 3. De brief van „Sunday night” moet inderdaad van 13 september zijn: pas de 7de september schreef Anne Gadd over de ernstige ziekte van haar broer Richard Hill, en op de 16de is hij al overleden. Tussen maandag 7 en woensdag 16 september lag er maar één zondag. Origineel in het Guido-Gezellearchief.

1857 na een lange rondreis in Engeland — misschien zelfs tot in Ierland — weer het Kanaal was overgestoken om nog tijdig op de plechtigheden in Dadizele te zijn.

Nog een ander voorbeeld kan aantonen hoe de kennis van Gezelles omgeving aangescherpt wordt door chronologische uitwerking van gegevens.

Op 1 februari 1855 meldt Guido Gezelle aan zijn ouders heuglijk nieuws: hij heeft „onlangs” zijn eerste loon ontvangen, „zonder eenigen tegenstand”²⁶. In de Gezellestudie heeft men die uitlating altijd — en terecht — in verband gebracht met brieven die tevoren in de Rolweg waren geschreven. Er liep alleen iets mis met het voorgelegde verklaringsmodel.

Op 22 december 1854 had Gezelles vader zijn argwaan uitgedrukt. De econoom van het Klein-Seminarie had gevraagd om iets „te ver(h)effenen”, waarop vader Gezelle zijn zoon meteen meende te moeten waarschuwen: hij vreesde dat men het loon van zijn zoon zou achterhouden om schulden uit zijn studiejaren te recupereren, maar — argumenteert Pier-Jan Gezelle — volkomen ten onrechte²⁷. Zelfs Gezelles zonnigste zus, Louise, lijkt op 9 januari 1855 oprecht ongerust: „Gelijk vader denkt dat uwe Overste mogelijks iets zouden in uwe rekening voegen van de voorige Jaren dat gij tot Rousselaere in 't collegie geweest hebt, (...)”²⁸.

Vanuit de vroegste biografieën van Gezelle is zo het verhaal opgedoemd dat het Klein-Seminarie Gezelle misbruikte en onrechtmatig onvoldoende betaalde; alles bij mekaar toch geen geringe beschuldiging! Het scherpst werd die overtuiging geformuleerd toen gezegd werd dat men Gezelle „wederrechtelijk” liet werken, en dat hij „nog rekeningen van schoolgaan” moest „vereffenen nu hij leraar is”²⁹.

Als wij de onkosten, voorschotten, loonberekeningen en uitbetalingen van Bethunes econoom evenwel van dag tot dag in detail volgen en tussen de brieven voegen, komen we tot heel andere conclusies. Het „vereffenen” betrof alleen maar het feestmaal op Sacramentsdag, 15 juni 1854, en dat ter gelegenheid van Gezelles priesterwijding. Daar had Gezelles familie samen met die van Victor Huys aangezeten, maar eind 1854 was het deel van de Gezelles nog altijd

26. Jubileumuitgave Brieven van, aan en over Gezelle, II, 1939, 17.

27. Ibid., 14. Op de berekening van de kosten van Gezelles filosofiestudies in deze brieven wij eerder in. Zie onze bijdrage: Guido Gezelles filosofiestudies te Roesselare. Cijfers bij een brief. In: Biekorf, 89, 1989, 440-445.

28. Jubileumuitgave Brieven van, aan en over Gezelle, II, o.c., 16.

29. Chr. D'HAEN, De wonde in 't hert. Guido Gezelle: een dichtersbiografie, Tielt, s.d. (1987), 94.

niet betaald. De verschuldigde som (73,90 + 40,97 frank) werd voorlopig van Gezelles loon afgehouden, waardoor hij op het einde van het schooljaar 1853-54 maar aanspraak kon maken op 28,78 frank. Op het einde van 1854 — alwéér na maanden! — vroeg Bethune de familie natuurlijk om te „vereffenen”. Na het cijferwerk in de brieven van Gezelles vader moet het misverstand tot hem doorgedrongen zijn, en ging hij tot uitbetalen over: er zou geen geld van de familie komen, hij mocht dus afhouden van het loon. Dat was op 26 januari 1855³⁰. Daardoor kon Gezelle op 1 februari schrijven dat hij betaald was, dat hij van de gevreesde „tegenstand” niets onderzonden had en dat het grootste deel van zijn wedde „onder de taerten en de flaschen wyn van d'eerste misse” zat. De leiding van de school gaat bij dat alles vrijuit.

4. GEGEVENS OVER GEZELLES „INNERLIJKE WERELD”

De „innerlijke wereld van Guido Gezelle” heeft Albert Westerlinck ooit uitvoerig, zelfs sierlijk in kaart gebracht³¹. Toch geloven wij dat een chronologische benadering van de gegevens ook in deze materie voor een beter begrip van Gezelles beleving kan zorgen. Twee voorbeelden.

In 1857 viel Pasen op 12 april. Op het Klein-Seminarie van Roeselare was dat een heuglijk moment: in de Paasnacht, viering waarop in de liturgie ook de wijding van het licht gebeurt, werd de nieuwe kroonluchter gewijd die Gezelle met zijn Engelse studenten had bijeengespaard. Op „een der zes schildes rond de lampe” stond er een Latijnse tekst van de Engelse leraar Algar, waarin verwezen werd naar de symboliek van de Christusfiguur als Lux Mundi, het licht van de wereld³².

Nu blijken Franse statuten van Gezelles Confraternity het al gemunt te hebben op „de Vrijdenkers”, bij zover dat J. de Mûelenaere zich afvroeg: „Had Gezelle met de oprichting van de Confraternity in 1857 reeds de bedoeling om zijn leerlingen in te zetten voor de strijd tegen de Vrijmetselarij?”³³. In ieder geval liggen de symbolen duidelijk met elkaar in conflict: het geloof in Christus als

30. Archief v.h. Klein-Seminarie, Roeselare. Loonregister „M.M. les Professeurs” (uit het economaat van Felix Bethune, loopt t.e.m. het schooljaar 1858-1859). Op de financiële aspecten van Gezelles leraarschap gingen wij in onze doctorale dissertatie uitgebreid in. Zie (1).

31. A. WESTERLINCK, *De innerlijke wereld van Guido Gezelle*. Nijmegen/Brugge, 1977, 501 blz.

32. De Latijnse tekst gaf aan dat „deze kroon, om voor Christus, 't ware licht, het licht te bewaren, hier gehangen werd”. Zie A. WALGRAVE, *Het leven van Guido Gezelle, Vlaamschen priester en dichter*, 2 dln. Amsterdam, dl. 1, 1923, 127.

33. J. de Mûelenaere, *Over Gezelles Confraternity*. In: *Gezelliana*, 5, 1974, 25.

licht van de wereld staat regelrecht tegenover de Rede, het basisprincipe van de Verlichting.

De Mûelenaere aarzelt bij zijn interpretatie, omdat er binnen de Confraternity geen felle uitvallen tegen de loge te bespeuren vallen. Elementen uit de kroniek geven ons echter de indruk dat Gezelle wel degelijk op vrijmetselarij mikte, en dat hij daar rond Pasen 1857 zéér nadrukkelijk mee bezig was.

Op 15 april immers verschijnt er een duidelijk Gezelliaanse tekst in Het Vlaemsche Land, waarin „Spoker” uit „Heule” zich fel verzet tegen de beeldspraak rond het licht in de loges³⁴. Hier wordt de vrijmetselarij door hem wel onder een schuilnaam, maar minstens openlijk aangevallen. Deze tekst is veel minder dubbelzinnig dan mogelijke allusies in de opdracht op de kroonluchter; hij werd geda-teerd op 13 april, de maandag, iets meer dan één dag na de „on-schuldige” viering in de Paasliturgie!

Uit de gegevens van mei 1857 valt nog zo'n voorbeeld te rapen, waarbij wij de gedachtenassociaties van Gezelle meer van nabij kun-nen volgen door nauwkeurig de chronologie onder de loep te nemen.

Zaterdag 9 mei was, blijkens de kerkelijke kalender, het feest van Gregorius Nazianzenus³⁵. Deze heilige wordt traditioneel vereerd als model van christelijke vriendschap, door zijn genegenheid voor Sint-Basilius. Op het „feast of St. Antonine '57” (d.w.z. op 10 mei) schrijft Gezelle een brief aan de Engelse leerling Charlie Ed-monstone³⁶. Daarin schrijft hij: „I have been reading good St. Francis of Sales a good deal lately”. Van Sales' „Introduction à la vie dévoté” lag Gezelle inderdaad nauw aan het hart. Precies dit boek gaat zeer uitvoerig in op de problematiek van de christelijke vriendschap, waarbij o.a. Gregorius en Basilius als hét voorbeeld bij uitstek fungeren³⁷. Er wordt in het werk gewaarschuwd voor de „Amitiez Sensuelles” van vrouwen en voor de „vaines Amitiez” van valse vrienden³⁸. In alles moet de vriendschap verankerd blijven in God, de enige garantie voor de echtheid ervan³⁹.

Dat Gezelle zich met de meditatie van deze teksten in mei 1857 intens heeft beziggehouden, pleit voor de religieuze ernst waarmee

34. A. VANDEPUTTE, Guido Gezelle op het oorlogspad. In: Dietsche Warande en Belfort, 36, 1936, 410-414.

35. Archief Bisdom Brugge, Almanach der bisdommen van Gent en Brugge. Jaar 1857, (9), maand „Meye”.

36. Jubileumuitgave Brieven van, aan en over Gezelle, II, o.c., 51-52.

37. Archief Klein-Seminarie, Roeselare. Een exemplaar van F. VAN SALES, Introduction à la Vie Dévoté, wordt er bewaard. De titelpagina ontbreekt wel, maar de binnenkaft draagt de handtekening van Guido Gezelle. Zie daarin bij voorbeeld hoofdstuk XIX, „Des vraies Amitiez”, blz. 225-230. Gregorius en Basilius op blz. 228.

38. Ibid., resp. hfst. XVIII en XX.

39. Ibid., blz. 228.

hij zijn Confraternity een spirituele onderbouw wilde bezorgen. Hoe sterk Franciscus van Sales hem daarbij inspireert, valt opnieuw op in zijn Stichtingsbrief aan de Engelse studenten van 13 mei, „on the eve of St. Walburge”⁴⁰, waarbij nog maar eens dezelfde gedachten opduiken.

5. GEGEVENS OVER DE GENESE VAN DE GEDICHTEN

Vroeger gingen wij al in op de tekstgeschiedenis van Gezelles „De Averulle en de Blomme”⁴¹. We hebben reden om aan te nemen dat Gezelle het Limburgse Hekel en Luim pas leerde kennen na 12 februari 1855, en dat d.m.v. De Eendragt — het Gentse tijdschrift waarop hij zich rond die tijd via Angillis wilde abonneren⁴². In zijn gedicht over de meikever, in Hekel en Luim verschenen op bladzijde 108, kort vóór 20 mei 1855, past Gezelle beeldspraak toe die de lezers van het betrokken tijdschrift al bekend was door teksten van andere auteurs in voorgaande afleveringen (nl. blz. 1-28 en 29-60, respectievelijk verschenen rond 28 januari en 15 maart). We verwijzen daarvoor naar onze bijdrage in Dietsche Warande (zie opnieuw 41). In ieder geval is ook hier de strikte reconstructie van de chronologie tussen deze verschillende teksten de reden geweest waarom wij op het spoor kwamen van een stuk ontstaansgeschiedenis van een Gezellegedicht.

Op nog andere manieren kunnen we hetzelfde illustreren. Op 13 maart 1856 haalt de parochie Ardooië een nieuwe pastoor in: Johannes Xaverius Neut, vroeger pastoor te Moerkerke bij Brugge en een fel journalist achter de Gazette van Thielt. Hij wordt een gedicht van Gezelle aangeboden, dat later ook in diens debuut verschijnt: „Aen de Landslieden van A... by 't inhalen van hunnen Pastor”. Aan dat gedicht kan Gezelle niet begonnen zijn vóór 21 februari, aangezien de bisschopsraad Neut toen pas benoemde⁴³. De tijd waarin de betrokken verzen gestalte kregen, valt dus vrij nauwkeurig af te baken. Dat is niet zonder belang, o.a. omdat er kort daarna nog een andere tekst ontstond: die namelijk voor Leo Slock, een onderpastoor van Roeselare die pastoor werd te Blankenberge. Het gedicht is in

40. Jubileumuitgave Brieven van, aan en over Gezelle, II, o.c., 42-45. Baur en Westenbroek dachten aan een feest op 24 februari; de Mûelenaere bewees dat het hier om 13 mei moet gaan. Zie: Over Gezelles Confraternity, o.c., 18.

41. Johan VAN ISEGHEM, De Averulle en de Blomme. Een verhaal over roekeloze meikevers. In: Dietsche Warande en Belfort, 135, 1990, 218-223. Zie vooral 220-221.

42. Johan VAN ISEGHEM, Gezelle en het provincialisme, o.c., 148-151.

43. Archief Bisdom Brugge, document K 37. Acta en agenda Malou, 1849-1863, eerste register.

Gezelles „Vlaemsche Dichtoefeningen” te vinden onder de titel „Op de kust van Westvlaenderen”. Leo Slock werd benoemd op de bisschopsraad van 16 april (zie opnieuw 43) en werd ingehaald op 15 mei.

Terecht merkte Baur op dat de twee teksten een gelijkaardige gedachtengang vertonen⁴⁴. Bekijken wij evenwel de kroniek van de Roeselaarse jaren, dan stellen wij vast dat in dezelfde periode Bruno Vanhove, leraar retorica en schitterend redenaar, op 2 maart een sterk gewaardeerd sermoen had gehouden voor de Kortrijkse Armkamer⁴⁵. Daarin had hij heel wat aandacht besteed aan de evangelische passus over de armen als beeld van de bedelende Jezus (Matt. XXV, 40), een passage waarop ook Gezelle alludeert. De gedachte was o.a. ook op 16 februari in De Standaerd van Vlaenderen opgedoken, als repliek tegen de „maçonnieke liefdadigheid”. Zo komt de inhoud van Gezelles gedicht in een context van (toen) actuele teksten te staan, waarnaar de verzen bijna voortdurend refereren.

Hetzelfde illustreert de kalender ons tussen 16 en 22 augustus 1855. De 16de was er op het Klein-Seminarie prijsuitdeling, in aanwezigheid van de bisschop. Door de leerlingen werd er een drama opgevoerd over „St. Liévin. Missionnaire et Martyr”. Op 22 augustus is de bisschop te Brugge in de Godelieve-abdij, waar hij zuster Lucia Mahieu (uit Roeselare afkomstig) tot abdis wijdt. Zij was verkozen op 15 mei. De plechtigheid, aanvankelijk gepland op 30 augustus⁴⁶, werd blijkbaar vervroegd.

Voor de gelegenheid maakte Gezelle in opdracht een lang gelegenheidsgedicht, dat in gesplitste vorm in zijn debuut zou opduiken⁴⁷. Op 21 augustus schreef hij een brief aan zijn thuis, met nieuws over de prijsuitdeling en het bericht dat hij „weeral” verzen moest schrijven. Hij beweert dat hij „sichten de prysdeeling aen niet anders bezig” kon zijn⁴⁸. Zowat zeker gaat het hier om de verzen voor Lucia Mahieu. In ieder geval komen door het geschreven bericht van de 21ste de gebeurtenissen van 16 en 22 augustus in elkaars buurt. Dat is niet zonder gevolg voor de teksten. We hebben de mening verde-

44. F. BAUR, Jubileumuitgave „Dichtoefeningen”, o.c., 273. Hij had het over „grootte gelijkheid” in „bouw en gedachtengang”; Baur leek een verklaring te zoeken in het feit dat het hier ging om „gedichten uit plicht” (ibid.). Wij toonden aan dat Gezelles betrokkenheid bij beide figuren wel groter moet geweest zijn dan Baur in 1930 dacht. Zie Johan VAN ISEGHEM, Guido Gezelles „Vlaemsche Dichtoefeningen”, o.c., 204-206.

45. De tekst verscheen in De Standaerd van Vlaenderen op 11, 13 en 16 sept. 1856. Eerst was er een zelfstandige druk gemaakt, die bij de krant besteld kon worden. Op 18 juli 1856 nam De Vriendschap Bruno Vanhove omwille van deze tekst als corresponderend lid op, meer dan een jaar na Guido Gezelle. Zie het tweede resolutieboek van De Vriendschap, nrs. 450 en 457.

46. Archief Bisdom Brugge, acta Malou, 1855, f° 280.

47. Jubileumuitgave „Dichtoefeningen”, o.c., 279-281.

48. Jubileumuitgave Brieven van, aan en over Gezelle, II, o.c., 26.

digd dat Gezelles gedicht heel wat beelden en inhoudelijke echo's bevat van het leerlingendrama dat de 16de was opgevoerd. Over de tekst kon Gezelle probleemloos beschikken, aangezien er een ingebonden manuscript in het archief van de lettergilde van het college stak⁴⁹.

6. GEGEVENS OVER DE RECEPTIE VAN DE GEDICHTEN

In een aantal gevallen kan een nauwkeurige blik op de chronologie van gebeurtenissen ons zelfs aanwijzingen geven in verband met de receptie van Gezelles gedichten.

Toen de leerlingen van het Klein-Seminarie in 1855 naar huis vertrokken voor de paasvakantie, op maandag 9 april, kregen een aantal onder hen zo goed als zeker Gezelles „Boodschap van de vogels” mee. In ieder geval was de zelfstandige druk waarschijnlijk rond die tijd klaar⁵⁰.

Dit kunnen we vanuit andere gegevens bevestigen. Baur zag ooit een exemplaar van het gedicht, afkomstig uit de bibliotheek van De Vriendschap⁵¹. Uit het resolutieboek weten we dat dit literaire genootschap op vrijdag 13 april te Roeselare bijeenkwam. Op die datum noteerden ze inderdaad dat Guido Gezelle een exemplaar schonk aan hun vereniging⁵². Daarmee is Baur's gegevens ook exact gedateerd. Maar merkwaardig is wel dat er diezelfde avond ook voorstellen geformuleerd worden voor de literaire oefeningen van het tweede kwartaal van het werkjaar. Daarbij wordt voorgesteld, als negende onderwerp, om te handelen over „De aengenaemheid van het vogelen gezang”. Dit kan wijzen op een mogelijke voorlezing van Gezelles tekst, en op een goedkeurende appreciatie vanwege de leden.

7. AFSLUITENDE BEDENKINGEN

Het hoeft uiteraard geen betoog dat een kroniek voor de studie van een auteur in meerdere opzichten nuttig kan zijn. Wij willen er alleen maar op wijzen dat zelfs de omvangrijke Gezellestudie bij de uitbouw van een dergelijk werk nog baat kan vinden. De voorbeel-

49. Johan VAN ISEGHEM, *Guido Gezelles „Vlaemsche Dichtoefeningen”* (1858), o.c., 184-185.

50. F. BAUR, Jubileumuitgave „Dichtoefeningen”, o.c., 232 en 301.

51. Idem, 274.

52. Stadsarchief Roeselare. Tweede resolutieboek van De Vriendschap, nr. 274.

den hierboven, gegrepen uit een kroniek van Gezelles eerste leraarsjaren (maart 1854 - augustus 1858), kunnen dit enigszins illustreren.

Dat wij notities over deze periode als een afzonderlijk geheel hebben uitgewerkt, heeft — zoals hierboven gesteld — op de eerste plaats te maken met de afbakening van ons proefschrift. Wij meenden dat een uitgave van deze gegevens zinvol kon zijn, omdat de eerste Roeselaarse jaren en ook Gezelles debuut nog lang niet al hun geheimen hebben prijsgegeven. We zijn ervan overtuigd dat er naast Baur's eminente biografie over deze periode⁵³ nood bestaat aan een weliswaar prozaïscher, maar tevens kalendervast naslagwerk om de studie verder te bespoedigen.

Het voorgelegde werk moet met zijn mogelijkheden en beperkingen vooral ook methodisch leerzaam zijn: het kan een concreet uitgangspunt vormen als ooit wordt overgegaan tot de planning van een gedetailleerde kroniek over de complete biografie van de dichter.

De redactie daarvan wordt ongetwijfeld titanenwerk. Toch geloven wij dat die arbeid zinvol en noodzakelijk zal zijn: onder andere omwille van hierboven geschetste aspecten, maar ook en vooral als voorbereiding van de wetenschappelijke biografie. P. Thomas wees er al op dat die eer Gezelle ten onrechte nog niet te beurt is gevallen⁵⁴. Als het kroniekwerk — naast doorgedreven onderzoek en verdere bevraging van studies of documenten — ook kan berusten op uitvoerig en hanteerbaar excerpteerwerk van de talloze publikaties, wordt het een handleiding die de biografen voor menige vergissing kan behoeden.

Door de omvang zal een uitgave waarschijnlijk niet haalbaar en voor een deel zelfs overbodig zijn, tenzij misschien in de vorm van oordeelkundig geselecteerde elementen. Maar het werk dient hoe dan ook in zijn geheel te gebeuren. Als we de spelden eerst geduldig oprapen en oordeelkundig sorteren, hoeven we niet meer in de hooiberg te zoeken de dag dat we ze voor belangrijker maatwerk nodig hebben.

We menen dat deze omvangrijke „kroniek” het best zijn neerslag kan vinden in een uitgebreid fichensysteem en/of een zo compatibel mogelijk uitgebouwde databank. Die kan de centrale verkeerswisselaar worden voor allerlei informatie. Want kronieken blijven in zekere zin altijd saai, vertonen per definitie een gebrek aan synthese en vormen als dusdanig nooit een doel op zichzelf. Maar ze reiken rasters en roosters aan, verwerken kennis in een overzichtelijke en eenvoudige structuur en vervullen daarom een onvervangbare rol van wetenschappelijke dienstbaarheid.

53. F. BAUR, *Uit Gezelle's leven en werk*, Leuven, 1930, 208 + XLI ill.

54. P. THOMAS, *De wegen naar Gezelle: legende en waarheid in de recente Gezellestudie*. In: *Hoe zit het nu weer?* K.U. Leuven, Campus Kortrijk, 1989-1990, 55-65. Zie vooral 57.

In ieder geval moeten we bij de samenstelling ook in de ruimere context en in de toenmalige actualiteit grasduinen, én in de biografie van figuren die rond de dichter opduiken. Bovendien moet Gezelles lectuur (die hij soms zelfs „dateerbaar” opgeeft in zijn brieven) erbij betrokken worden. Hij leefde immers als geen ander in een wereld van teksten: van taalstudie en literatuur, gedrukt en geschreven, met „worpen” van gedichten, met brieven vàn en àn, omgeven door devotieboeken en meditaties, neuzend en schrijvend in kranten en tijdschriften. De uitgave van Gezelles briefwisseling, momenteel in de steigers bij het Centrum voor Gezellestudie, is in dat opzicht een zaak van primordiaal belang⁵⁵.

55. We verwijzen naar ons referaat over „Het belang van Gezelles brieven voor het onderzoek”. Symposium over „Editiewetenschap en de briefwisseling van G. Gezelle”, Centrum voor Gezellestudie, Ufsia, 5 juni 1991.